

КАЛЕКЦЫЯ «БЕЛАРУСКІ ДРУК НА ЗАХАДЗЕ» НЬЮ-ЁРКСКАЙ ПУБЛІЧНАЙ БІБЛІЯТЭКІ І ЯЕ АДЛЮСТРАВАННЕ Ё БІБЛІЯГРАФІІ

Ідэя стварэння калекцыі беларускага друку на Захадзе¹ зарадзілася ў эмігрантаў-беларусаў яшчэ ў 20-я гг. XX ст. Належала яна палітычнаму і культурнаму дзеячу беларускай эміграцыі доктару славянскай філалогіі і гісторыі Т.Т. Грыбу, які жыў у Празе. Ён займаўся выдавецкай дзейнасцю, публікаваў шмат артыкулаў у сродках масавай інфармацыі. З'яўляўся сакратаром Беларускага навуковага кабінета, а ў 1934–38 гг. працаваў загадчыкам Беларускага заграначнага архіва. Мабыць, апошняя пасада навяла Т.Т. Грыба на думку аб неабходнасці збіраць, захоўваць і бібліяграфавальць беларускія і беларусазнаўчыя публікацыі, якія выходзілі на Захадзе. Т.Т. Грыб пачаў весці бібліяграфічны ўлік (апісанне) эміграцыйных беларускіх выданняў, а таксама складаць картатэку літаратуры па беларусазнаўстве [3, с. 28; 4]. На жаль, матэрыялы, назапашаныя Т.Т. Грыбам у час Другой сусветнай вайны, апынуліся па розных прыватных архівах.

Пасля Другой сусветнай вайны спробу зрабіць калекцыю беларускага друку на Захадзе рабіла Беларуска-бібліяграфічная служба (ББС), якая была створана ў снежні 1946 г. у Германіі па ініцыятыве грамадска-культурнага дзеяча, журналіста і бібліяграфа М. Панькова. ББС з самага пачатку сваёй дзейнасці ставіла галоўнай мэтай збіраць усе выданні на беларускай мове па-за межамі Бацькаўшчыны, каб захавальць іх ад знішчэння, а таксама на іх падставе стварыць бягучыя і рэтраспектыўныя бібліяграфічныя паказальнікі. Каб выконваць такія функцыі, ББС звярнулася да ўсіх выдавецтваў на Захадзе, якія друкуюць выданні на беларускай мове, з просьбай дасылаць ёй па тры экзemplяры сваіх выданняў для бягучага іх бібліяграфічнага ўліку, па 12 экзemplяраў для Беларускага архіва (калекцыі), а таксама інфармаваць ББС аб матэрыялах па беларусазнаўстве на іншых мовах [10, с. 5].

Стварэнне ББС і яе дзейнасць даюць падставу сцвярджаць, што праца па збору калекцыі беларускага друку на Захадзе пачала здзяйсняцца. Аб гэтым сведчыць і тое, што ББС з 1947 па 1950 г. выпускала штогадовы бюлетэнь «Кніга беларускага друку на чужыне», а ў 1952 г. М. Панькоў апублікаваў рэтраспектыўны паказальнік «Паказальнік беларускіх выданняў на чужыне за 1945–1950 гг.» [10], дзе апісаны асобныя выданні і перыядычны друк на беларускай мове, які выдаваўся на Захадзе.

У 1951 г. у Нью-Ёрку пачынае працаваць Беларускі інстытут навук і мастацтваў (БІНМ), створаны самай масавай арганізацыяй у ЗША «Беларуска-амерыканскім задзіночаннем». БІНМ становіцца цэнтрам па збору, захоўванню і бібліяграфаванню беларускага друку на Захадзе, у яго склад увайшла ББС і

¹ Першапачаткова яна насіла назву «Беларускі архіў друку на Захадзе».

Беларускі архіў (калекцыя). Ад імя дырэктцыі БІНМ таксама звяртаўся да выдаўцоў і аўтараў з просьбай дасылаць яму выданні на беларускай мове і па беларусазнаўстве.

Аднак, як лічыць эміграцыйны бібліёграф і публіцыст Л. Юрэвіч: «Плёны яны бадай што не далі, і збор ды захаванне эміграцыйнага друку фактычна сталіся прыватнымі клопатамі апантаных асобаў» [10, с. VII].

І такія зашкаўленыя (апантаняны) у гэтай справе людзі сярод эмігрантаў-беларусаў у ЗША знайшліся ў асобе Вітаўта Кіпелья і яго жонкі Зоры Кіпель. Вітаўт Кіпель, па першай адукацыі геолог, абараніў у Бельгіі дысертцыю доктара геалогіі. Але, калі ён пераехаў у ЗША і не меў яшчэ амерыканскага грамадзянства, уладкаваўся працаваць у Нью-Ёркскую публічную бібліятэку, атрымаў другую вышэйшую адукацыю, вядома, па бібліятэчна-інфармацыйных навукках, і працаваў там, як ён сам піша ў кнізе «Жыць і дзеіць» – чвэрць стагоддзя [1]. Зора Кіпель па кваліфікацыі бібліёграф, літаратуразнаўца. Яна амаль усё сваё жыццё працавала ў Нью-Ёркскай публічнай бібліятэцы, прымала актыўны ўдзел у эміграцыйным жыцці беларусаў.

Вітаўт і Зора Кіпель неаднаразова прыязжалі ў Рэспубліку Беларусь, прымалі ўдзел у Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Культура беларускага замежжа», дзе, напрыклад, выступілі з дакладам «Беларускі друк на Захадзе» [5]. Зора Кіпель прымала ўдзел у Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Бібліятэка ў сучаснай інфармацыйнай прасторы», прысвечанай 75-годдзю Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Яна выступіла з дакладам «Бібліяграфічны ўлік друку ў дыяспары», у якім побач з тэкстам аб стане бібліяграфічнага ўліку на Захадзе, прапанавала тэматычны падзел эміграцыйнага друку [7].

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што Вітаўт і Зора Кіпель па родзе сваёй дзейнасці і па асабістай схільнасці былі звязаны з бібліятэкай, з беларускай эміграцыяй. Яны дакладна разумелі значэнне друкаваных крыніц, што былі назапашаны на Захадзе. Збору калекцыі «Беларускі друк на Захадзе» папярэднічала інтэнсіўная падрыхтоўчая праца з боку яе аўтараў. На старонках самай папулярнай газеты «Беларус», якая распаўсюджвалася ва ўсіх краінах Захаду, дзе пражываюць беларускія эмігранты, Зора Кіпель вяла рубрыку «Збіранне эміграцыйнага друку», у якой змяшчаліся матэрыялы аб мэце збірання калекцыі, друкаваўся заклік да выдаўцоў і індыўідуальных аўтараў дасылаць кнігі і іншыя віды дакументаў на беларускай мове, а таксама беларусазнаўчыя выданні. Акрамя таго, аўтары калекцыі ездзілі ў цэнтры выдавецкай дзейнасці ў пошуках эміграцыйнай літаратуры, а таксама вялі шматлікую перапіску з асобамі, якія маюць добрыя прыватныя калекцыі. Значна назапашыла Зора Кіпель надрукаванае тэматычны падзел эміграцыйнага друкаванага прадукцыі [8].

Калекцыю «Беларускі друк на Захадзе» Вітаўт і Зора Кіпель збіралі на працягу трыццаці гадоў – з 1970 па 2002 г. У 2003 г. яны перадалі яе ў Славяна-Балшкі аддзел Нью-Ёркскай публічнай бібліятэкі, дзе яна закаталагізавана пад кодамі GM 99-5211 і GM 99-5212 [5, с. X].

Геаграфічныя межы калекцыі – Заходняя Еўропа (на захад ад Польшчы), Паўночная і Паўднёвая Амерыка, Аўстралія. Храналагічныя рамкі калекцыі – сярэдня XIX ст. па 2005 г. уключна. Дынаміка друкарскай дзейнасці беларускай эміграцыі наступная: на другую палову XIX ст. прыпадае ўсяго 18 выданняў, 25% складаюць выданні першай паловы XX ст. і 75% – другая палова XX ст. [8].

Па відавой прыкмеце калекцыя мае два раздзелы: а) асобныя віды выданняў (кнігі, брашуры, лістоўкі, карты, плакаты і іншыя віды дакументаў) на беларускай мове і іншых мовах, калі яны па змесце, аўтарскай прыкмеце адносяцца да беларускай эміграцыі (так званыя беларусазнаўчыя выданні); б) перыядычныя выданні (часопісы, газеты, бюлетэні і іншыя віды), выдадзеныя на беларускай мове ці друкаваліся беларускімі арганізацыямі, выдавецтвамі, прыватнымі асобамі; іншамоўныя перыядычныя выданні, якія выдаваліся ці рэдагаваліся эмігрантамі беларусамі альбо ў якіх беларускія арганізацыі былі сувыдаўцамі.

Групоўка бібліяграфічных запісаў у першым раздзеле храналагічная, а ў другім – алфавітная. Спачатку па алфавіце апісаны перыядычныя выданні на беларускай мове, надрукаваныя кірыліцай, потым – лацінкай ды іншамоўныя выданні.

Па змесце калекцыя ў раздзеле «Асобныя выданні» падраздзяляецца на такія вялікія раздзелы: а) грамадска-палітычна-гістарычная літаратура, прадстаўленая публікацыямі Сымона Брагі (Вітаўт Тумаш), Яна Запрудніх, Паўла Урбана, Станіслава Станкевіча, Яна Станкевіча, Часлава Будзько, Вацлава Пануцэвіча, Гіпаліта Паланевіча, Ізадара Пляшчынскага, Юрыя Весялкоўскага, Вітаўта Кіпеля і іншых; б) самая вялікая частка калекцыі – мастацкая літаратура. Тут налічваецца больш за 100 аўтараў. Акрамя твораў вядомых беларускіх класікаў, мастацкая літаратура беларускіх эмігрантаў: Наталлі Арсеньевай, Масея Сяднева, Міхася Каваля, Алеся Салаўя, Антона Адамовіча, Рыгора Крушыны і інш.

Значную колькасць у калекцыі займае рэлігійны друк беларускага замежжа, які прадстаўлены выданнямі трох хрысціянскіх канфесій – каталіцкай, праваслаўнай і пратэстанцкай. Гэта пераважна службоўнікі, малітоўнікі, мемуарыстыка, рэлігійныя памфлеты. Найбольш шырока тут прадстаўлены такія аўтары, як айцец Леў Гарошка, айцец Аляксандр Надсан, айцец Святаслаў Коўш, айцец Мікалай Лапіцкі, архіепіскап Мікалай (Мацукевіч), пастар Ян Пятроўскі ды інш.

Важнае месца ў калекцыі займаюць публікацыі беларускіх ДыПі (беларускія лагеры дэпартацыі ў розных зонах Германіі), у прыватнасці выданні індыўідуальных аўтараў і арганізацый («Сакавік», Беларускі камітэт лагера АБЦ, Беларуская тэатральная студыя і іншыя) [6].

90% сабранай калекцыі Кіпелей знайшлі адлюстраванне ў бібліяграфічным паказальніку «Беларускі друк на Захадзе» (2006), які быў складзены Вітаўтам і Зорай Кіпелямі і выдадзены пад рэдакцыяй Ю. Гарбінскага і Л. Юрэвіча. Гэты паказальнік, як лічыць Л. Юрэвіч, на сутнасці з’яўляецца каталогам да калекцыі [1, с. X]. Улічваючы гэты факт, можна зрабіць выснову, што яна налічвае каля 5500 выданняў, бо ў бібліяграфічным паказальніку ў першым раздзеле апісана 4500, а ў другім – 446 выданняў.

Стварэнне калекцыі «Беларускі эміграцыйны друк на Захадзе» і яе знаходжанне ў Нью-Ёркскай публічнай бібліятэцы значна пашырылі магчымасці для вывучэння, хто ёсць хто сярод беларускіх эмігрантаў на Захадзе, для таго каб даследаваць, які ўклад зрабілі беларускія эмігранты ў развіццё навукі, тэхнікі, медыцыны, мастацтва, ці, карацей кажучы, у развіццё культуры (міравой і нацыянальнай). Як сведчыць Вольга Гапоненка, сярод беларускай эміграцыі ёсць лаўрэаты Нобелеўскай прэміі, выдатныя навукоўцы, інжынеры, мастакі [2].

ЛІТАРАТУРА

1. **Баршчэўскі, Л.** Жыццё, прысвечанае Беларусі / Лявон Баршчэўскі // Народная воля. – 2015. – 11 жніўня. – С. 6. – (Прэзентацыя кнігі Вітаўта Кіпеля «Жыць і дзейць»).
2. **Гапоненка, В.** Хто ёсць хто ў беларускай Амерыцы? Да стварэння бібліяграфічнага слоўніка дзеячаў навукі і культуры замежжа / Вольга Гапоненка // Беларусіка. ALBARUTHENICA. 5. Культура беларускага замежжа ; Беларуска-амерыканскія гісторыка-культурныя ўзаемадзеянні. – Мінск : Навука і тэхніка. – 1995. – С. 229–236.
3. **Гарбінскі, Ю.** Беларускі рэлігійны друк на Захадзе: перыёдыка, графічныя друкі. 1945–2005 / Ю. Гарбінскі. – Нью-Ёрк ; Варшава, Беларускі інстытут навукі і мастацтва (Нью-Ёрк – ЗША), кафедра беларускай філалогіі, факультэт прыкладной лінгвістыкі і Усходнеславянскіх філалогій. – Варшаўскі ўніверсітэт (Польшча), 2009. – 884 с.
4. **Грыб, Тамаш Тамашавіч** // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. – Т. 3. – С. 161.
5. **Кіпель, Зора і Вітаўт.** Беларускі друк на Захадзе / Зора і Вітаўт Кіпель // Беларусіка. ALBARUTHENICA. 5. Культура беларускага замежжа ; Беларуска-амерыканскія гісторыка-культурныя ўзаемадзеянні. – Мінск : Навука і тэхніка. – 1995. – С. 47–53.
6. **Кіпель, В.** Беларускі друк на Захадзе. Бібліяграфія / В. Кіпель. З. Кіпель ; пад рэд. Ю. Гарбінскага і Л. Юрэвіча. – Нью-Ёрк ; Варшава : Беларускі інстытут навукі і мастацтва. Інстытут Славістыкі Польскай акадэміі навук, 2006. – 841 с.
7. **Кіпель, Зора.** Бібліяграфічны ўлік друку ў дзясяпары / Зора Кіпель // Бібліяграфія ў інфармацыйным грамадстве. Матэрыялы бібліяграфічнай секцыі Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Бібліятэка ў інфармацыйнай прасторы» (23–24 кастрычніка 1997 г.) // Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; склад. А. В. Мураўёва. – Мінск, 1999. – 52 с.
8. **Кіпель, Зора.** Прапанаваны тэматычны падзел для індэксавання эміграцыйнай друкаванай прадукцыі: перыёдыкі, брашуры, главы кніг / З. Кіпель. – Нью-Ёрк. – 1994. – 7 с.
9. **Кныш, Н.** Апрацоўка беларускай калекцыі друкаў Вітаўта і Зоры Кіпеляў / Наталля Кныш // Кіпель, В. Кіпель. З. Беларускі друк на Захадзе. Бібліяграфія. – Нью-Ёрк ; Варшава, 2006. – С. 677–678.
10. **Паказальнік** беларускіх выданняў на чужыне за 1945–1950 гг. / уклад М. Панькоў. – Нью-Ёрк : выд. Крывіцкага навуковага таварыства Францыска Скарыны. – 1952. – 64 с. – (Бел. бібліяграф. служба).

The article discusses the emergence of the idea of creation of the Belarusian printing collection, its authors and the organization. Characteristic of the collection according to various criterias: chronological, geographical, and content. The estimated value of the collection on science, technology, art and culture development in general.